

MƏMLƏKƏT

Ümid Partiyasının sədri İqbal Ağazadənin "Üç Nöqtə"-yə müsahibəsi.

"O gün bizim üçün həm də, ən ağır, bağışlanılmaz səhvlərlə yadda qalan bir tarix idi"

1988-ci ilin 17 noyabrında Ermənistanın müdaxiləsi ilə Topxana meşəsinin qırılmasına etiraz edən millət meydanlarına çıxdı. O tarixi hadisədən 31 il sonra, bu günlər Azərbaycan ictimaiyyəti beynəlxalq təşkilatların təşəbbüsü ilə toraflar arasında etimad mühtininin yaradılmasını təmin etmək üçün Bakıya gələn erməni jurnalistlərinə etiraz etdi. Siyasi durum, müxalifət daxilində yaşanan gərginliyi ilə də diqqət çəkdi. Bu və ya digər məqamlara Ümid Partiyasının sədri İqbal Ağazadənin "Üç nöqtə"yə müsahibəsində toxunacağıq.

- İqbal bəy, 17 noyabr "Milli dirçəliş günü" Azərbaycan cəmiyyətinə nə verdi və bu tarix hansı aspektdə dəyərləndirilib?

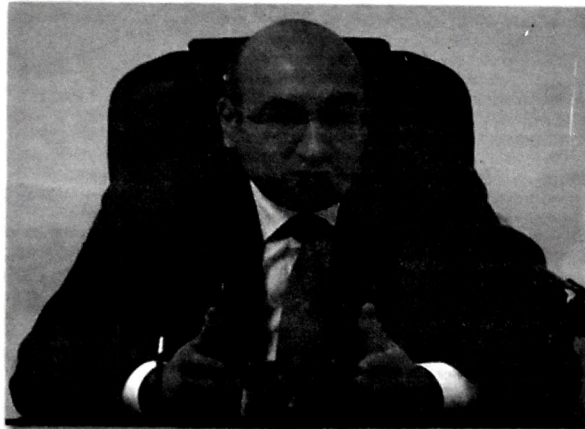
- 1988-ci il proseslərində 17 noyabrın tarixi rolunu tez-tez eşidirik və hətta onu bu gün "Milli dirçəliş günü" kimi qeyd edirik. Gələn görək, 17 noyabr doğrudanmı Milli dirçəliş günü idi? Mənim bu məsələlərdə bəxş bucağım bir qədər fərqlidir. Azərbaycan tarixində 1988-ci ilin 17 noyabrından başlayan prosesa hələ o qədər kütləvi insan qoşulmamışdı. Bəlkə də o qədər insanın eyni şüarı qışqırması, eyni mövqeyi sərgiləməsi, mahiyyət etibarilə Azərbaycan, Azərbaycan insanı üçün də yeni olduğuna görə doğrudan da onu Milli Dirçəliş Günü adlandırmıyaq olar. Lakin prosesin mahiyyətinə dorindən baxanda o gün bizim üçün həm də, yaxşı olmayan və tarixi nöqteyi-nəzərdən təhlil edəndə ən ağır, bağışlanılmaz səhvlərlə yadda qalan bir tarix idi.

17 noyabr dirçəliş gününün başlama səbəbi nə idi?

Bu gün tarixçilərin də təqdim etdiyi kimi, onun içərisində yaşayan insanların da gördüyü və eşitdiyi kimi "Topxana" meşəsi ətrafında Ermənistan Alüminium zavodunun işçiləri üçün pensionatın tikilməsi ilə bağlı ağaclar qırıldı və qeyri-qanuni tikili həyata keçirildi. Proseslər ardıcıl diqqət edəndə bir "Topxana" da ağacların kəsilməsi ilə bağlı birdən-birə minlərlə, milyonlarla insan meydanlara axışdı və hər kəs mövqeyini bildirməyə çalışdı. Amma məsələnin əsl mahiyyəti bu deyildi: "Topxana" bizi hədəflərdən yayındırmı və doğru olan prosesləri görmədiyimiz üçün Mərkəzi Hakimiyyətin ermənipərəst qüvvələrinin qarşısını atdığı bir "yeni" idi. Xatırladıram, 1988-ci il noyabr ayının 22-dən noyabr ayının 29-a qədər Ermənistan SSRİ-dən 160 min azərbaycanlı rəsmi şəkildə qovulub. On son azərbaycanlıların oradan çıxması, Nüvədi kəndi istisna olmaqla, zəlzələyə-dəkabr ayının 7-ə qədər sonuclandı. Ən son azərbaycanlıların çıxma statistikası dekabr ayının 3-də olub. Məsələyə indidən baxanda mənzərə çox aydın görünür. Əslində hədəf olaraq bizim başımızı "Topxana" ətrafında Alüminium zavodunun işçiləri üçün pensionatın tikintisinə qarşıdırıldı, meydana da "Bez Qarabağ, bez Şuşi, Azərbaycan bez düşü!" "Bakı gözəl şəhərdi, ermənilər olmasın"- qışqıra-qışqıra Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin birinci mərhələsini faktik olaraq uduzduq. Birinci mərhələ nə idi, Azərbaycanlısı, Azərbaycan türkü olmadan mövcud olan Ermo-

Tarixə baxış - Ermənipərəst qüvvələr və Qarabağ

İQBAL AĞAZADƏ: "BİR QARIŞ TORPAĞIMIZDAN KEÇMƏYƏCƏYİK"

nistan respublikası... Eyni halda müharibə Azərbaycanın içərisində aparıldığı kimi, növbəti mərhələdə Ermənistanın içərisində aparılırdı. Amma bizim meydanadakı proses notica etibarilə Topxanaya başı qarışmış xalqın 160 minin oradan didərgin düşməsinə ikinci dərəcəli məsələ kimi yanaşması və prosesin Ermənistanın xeyrinə sonuclanması ilə noticələndi.

Noyabr ayının 23-də tanklar meydana girdi, meydana mühasirəyə aldı, 5 gündən sonra, ona müdaxilə etmədilər proses davam etdi. Bilərəkdən o meydana dağıtmadılar ki, bizim nəzər-diqqətimiz yayınmasın. Noticədə ayın 4-dən 5-ə keçən gecə artıq köçürülmə prosesi bitmişdi, meydana rahatca dağıtdılar, fəvqaladə vəziyyət elən eləldilər.

- Səhvlərimiz nə idi?

- Səhvimiz baş verən hadisələrin düzgün təhlil olunmaması və düzgün notica çıxarmamamız idi. Biz Ermənistandan azərbaycanlıların qovulmasının qarşısını ala bilməmişdik, siyasi kurs xalqın etirazını təşkil edə bilsəydik, Ermənistandan azərbaycanlılar qovulmasaydı, bu gün qərbi azərbaycanlılar öz yurd-yuvasında yaşasaydı, kimsə Azərbaycanın no bir qarş tutmağın işğal edə bilməzdi, o cümlədən Cənubi Qafqazdakı yerimiz və rolumuz, o cümlədən Ermənistanın iqtisadi-siyasi həyatına təsir imkanlarımız fərqli şəkildə olardı. Heç kim bizim içərisində müharibəni keçirdi bilməzdi.

Onlar üçün 2-ci mərhələ Laçın koridorunun açılması ilə noticələndi. O koridorun açılması onlar üçün 56 kənddən, 2 şəhər subyektlərindən, Xocalıdan, Şuşadan azərbaycanlıların qovulması, o cümlədən Laçın koridorunun açılması idi. 3-cü mərhələ isə artıq azərbaycanlılar yaşayamayı, müstəqilliyini alan etmiş və Ermənistanla kəndorun olan Dağlıq Qarabağın müdafiəsi

üçün bufer zonanı təşkil etmək idi. Bunu da 3-cü mərhələdə yekunlaşdırdılar. Ermənistan üçün Dağlıq Qarabağ məsələsi və Ermənistan Azərbaycan münasibəti qələbə ilə sonuclandı.

- İqbal bəy dediniz ki, səhvimiz hadisələri doğru görməmişdik və düzgün notica çıxarmamışdıq. Bir çox hallarda bildirirlər ki, biz O güclü siyasətin qarşısında aciz iddik və bu proseslər elə belə də olmalıydı. Başqa çıxış yolumuz yox idi.

- Heç vaxt belə olmalı deyildi, olmalıydı. Mən edə bilmədik deyirəm, cəm halında. Mənim, təbii ki, o dönmədə səlahiyyətim, orda gedən proseslərə müdaxilə imkanım yox idi. Mən "bilmədik" deyəndə, bütövlükdə Azərbaycan xalqını və onun siyasi institutlarını və siyasətdə olanlarını, vətəndaş liderlərini nəzərdə tuturam. Hakimiyyət sözsüz Rusiyanın təpşirqlərini yerinə yetirən tərəf idi. Hakimiyyəti bir konara qoyaq, müxalifət adına iddia edən xalqı toparlamğa çalışan ziyalılar və diggriylər çox təəssüflər olsun ki, ya bu prosesi görmədilər, ya da fikir vermədilər.

- Siz müxalifətin də sərişsizliyini qeyd etdiniz. Tarixin bu gedisində bu günlük siyasətlər bir notica çıxartdı mı?

- Həlləlik çıxara bilməmişik. Həlləlik də noticələr yoxdur. Çünki siyasətçilərin mütləq əksəriyyəti 88-92-ci il proseslərinin varislərində. Onlar özlərinin ziyana olan tarixin daha obyektiv araşdırılmasına və o na qiymət verilməsinə o qədər də maraqlı deyillər. Əgər siyasətçi o dövrdən 10 il sonarını görmürsə, 5 il sonarını görmürsə, lütfən siyasətə məşğul olmasınlar. Çünki siyasətə məşğul olmaq, millətin taleyi, millətin qədəri ilə oynamaqdır. Həkim fərdi qaydada no qədər məsuliyyəti daşıyıb, xəstənin həyatı üçün təhlükə törədirsə,

siyasətçilərin də yanlış qərar cəmiyyəti problemlərlə üzləşdirir. Bu qədər problemlərimizin olmasının tək səbəbi budur.

"O adamlar yaxşı siyasətçi deyilə və Azərbaycanın gələcəyi üçün heç nə verə bilməyəcəklər"

- Çox vaxt da əsas problemi siyasi müxalifətdə görürük. Siz dediniz ki, araşdırmaq istəmirik, öz səhvlərini görmək istəmirik. Niyə, səbəb nədir, nədən çəkinirlər?

- Siyasi səhnədən getmək istəmirik. Mən Azərbaycanda bəniş, dialoq tərəfdarı olan bir siyasətçiyəm. Ona görə də insanları əzmək, insanları ön yarı ilə lələləmək, üzərinə getmək istəmirəm. Sadəcə bildiyim, qorxduğum, çəkinmədən dediyim bir şey var. O adamların apardıqı siyasət Azərbaycanın maraqlarını ifadə edə bilməyib, ya zəlzələdən...ya vələlədən... İndi də edə bilmir. Mənim haqqım var deyəm ki, o adamlar yaxşı siyasətçi deyilə və Azərbaycanın gələcəyi üçün heç nə verə bilməyəcəklər.

- İqbal bəy, dirçəliş günümüzdə erməni jurnalistlər Azərbaycan gəldi. Hazırkı dönmədə ermənilərin Azərbaycana gəlməsi həll prosesinə nə verəcəkdir?

- Kimin gəlib-getməyi ona görə biza problem olub ki, torpaqlarımız işğaldan azad olunmayıb. Torpaqlar işğaldan azad olunmaladı, bu məsələnin birinci tərəfi. Amma bu gün hakimiyyət ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlar aparır, prosesin Minsk qrupu çərçivəsində sülh yolu ilə həll olunması istiqamətində çəşidlə variantlar ortaya qoyurlar. Onun müqabilində o ermənilərin bura gəlməyi, bizim ora getməyimiz cəmiyyəti üçün heç nəyi dəyişmir. Etimad mühtininin yaradılmasına gəlincə, mövqeyimi açıq deməmişəm. Bizim yaradacağımsız etimad mühtinin Rusiya bir saatın içində ləğv edərd. 10 səhəd ora, 5 səhəd bura gəlsə, proses bitird. Bu yalançı bir şeylərdir. Amma hər halda buna ümid edirlərsə, biz də dünyadan təcrid olunmuş şəkildə yaşayırıqsa, Azərbaycan-Ermənistan münasibətinin həlli üçün ATƏT-in Minsk qrupunun çərçivəsində fəaliyyətimizi davam etdiririksə, beynəlxalq birliklərlə əlaqələndirə, 5 erməninin bura gəlməsinə etiraz etməyə heç bir lüzum yoxdur. Sənin gücün çatır, get torpağın al. Burda niyə qışqırırsan ki, 5 jurnalıst gəlsin, gəlsin. Əksinə, açıq olmaq lazımdır dünyaya. Siyasətçisi, mədəniyyət xadimi, bütün tərəf müqabiləri otunub nəhayətə o erməniyə bəna salmalıdır ki, gedin Ermənistan da deyir ki, biz o zamana qədər sizləni düşmənəlik ki, torpağımızdasız. Torpağımızdan çıxacağımsız, yaxın qonşuluq siyasəti çərçivəsində biz münasibətlərimizi davam edəcəyik. Bakıda erməni jurnalistin üstünə qışqırmağa no var. Kim onu lotuluq hesab

edir, kim onu qoçuluq hesab edir. Kim bunu qəhrəmanlıq hesab edir. Və yaxud kimlərsə söz hakim olduğu yerdə nədənsə gücü işi salmaq istəyir, güc hakim olan yerdə də büzüşür, söznən danşır. Sən get torpağını işğaldan azad elə, bitir sonra kimlə nə istəyirsən danış.

Və yaxud Paşinyanın nə deməsinin heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Əsas o torpağı sən alıb almamağındır. İkinci, erməni jurnalisti bura gələndə problem olaraq nə deyir ki, erməni gəlib torpağın bir qismini də torbasına doldurub aparır?

- İqbal bəy, 30 ildir bu erməniyə deyilmir ki, bu torpaq sənindir deyil.

- Onu elə demirlər, "şapalağı qulağının dibindən vururlar", çıxarırlar torpağından, deyirlər ki, bura mənindir. Sən adam kimi başa düşmədin. Yenə deyirəm, Bakıya gələn erməni ilə Dağlıq Qarabağın işğalını əlaqələndirməyə ehtiyac yoxdur. Əksinə, ermənilər bundan bizə qarşı istifadə edirlər. Biz 88-ci ilin siyasətsizliyindən danışırdıq. O yerdə ki, gərək siyasət qoymaq lazım idi, onu edə bilməyənlər, burda qəhrəmanlıqdan danışırlar.

- Jurnalistimiz Qarabağla bağlı Paşinyana sual verir, o da deyir ki, "Qarabağ sizindir, niyə danışıqlar apararsınız?" Buna fikriniz nə olacaq.

- Paşinyan qələt edir, başını da daşa döyür. Bu gün Ermənistan hakimiyyətində Paşinyandır, sabah bir başqası ola bilər. Amma hər kəs əmin olsun, Ermənistanda da əhali. Qarabağda qeyri-qanuni məskunlaşan erməni, Azərbaycan dövlətinə tabe olmayan hər kəs sərhəddən dərhal kənara atılacaq. Azərbaycanın suverenlik, müstəqillik hüququ hər bir qarış torpağında bərqərar olacaq. Amma bizim qazanacağımız gün uzaqda deyil. Onda Paşinyan olmur kim olur - olsun, qarşımızda Allah dayansa belə, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində bir qarış torpağımızdan da keçməyəcəyik. Bunu hər kəs bilsin. Bütün Azərbaycan sərhəddi boyu Azərbaycan bayrağı dalğalanacaq. Son azərbaycanlı ölənə qədər. Bəzən deyirlər ki, müharibə itkidir, bəzən deyirlər ki, dövlət insan üçündür. Biz bəyəm, sovet dönəmində insan deyildik, adamlıqdan çıxmışdıq?! Niyə onda müstəqillik yaratmaq üçün ayağa qalxırdıq. Demək, insanın həm də bir dövlətinə ehtiyacı var. Demək ki, dövlət müstəqil olmalıdır, ayaqda olmalıdır ki, o insanına xidmət eləsin. Vyetnam müharibəsində Amerikaya qarşı vuruşan vyetnam xalqı 5 milyon itki verdi, amma Amerikayı ərazisindən çıxardı. Bizim heç böyük itkimiz də olmayacaq, torpaqlarımızı azad edəcəyik. Amma mən "itki verəcəm, mən oləcəm deyə, insan amili hər şeydən üstündür", deyən kim bu dövlətin qabağında duracaqsə cavab verəcək. Azərbaycan Konstitusiyası az qala 47 maddəsi ilə Azərbaycan vətənda-

şına hüquq və azadlıqlar verir. İndiki şəraitdə hakimiyyət onu necə ödəyir bu ayrı məslədir. Sənin üzərinə də 10-11 maddə ilə vəzifə qoyulub, canın çıxacaq o vəzifəni də yerinə yetirməyə məcbursan. İstədin, istəmədin, 50 maddə ilə bu dövlətin hər şeyindən istifadə edənlər, 11 maddə ilə gedib bu dövlətin hər qarışını qorumağa, lazım gələrsə, ölməyə hazır olmalıdır. Dövlət budur, vətən budur, bütövlük budur. Azərbaycan belə qurulmalıdır, başqa cür qurulmayacaq. Ona görə də Paşinyan nə dedi, nə demədi fərq etməz. Bu gün o deyəcək. Çünki torpağımız işğaldadır və biz hələ də onu almırıq.

- Bu günlər gündəmi Almaniyadan müsavətlərlə bağlı gələn xəbərlər, Müsavat Partiyasının insanlardan kifayət qədər vəsaitin müqabilində saxta sənədlər hazırlayaraq mühəcirətə göndərməsi məsələsi zəbt edib. Bir tərəfdən də Dəyirmi masa gündəmidir.

- Mən istintaq etdiyi üçün və həbs olanlar olduğu üçün, daha dərinə gedib kimisə ittiham etmək niyyətində deyiləm. Burda həm hüquqi məsuliyyət var, həm də mənəvi məsuliyyət. Necə aydınlaşacaq, bunu zaman göstərəcək. Tələsib mövqə bildirmirəm. Bu yaxşı hal deyil. Onu edən müxalifət səsini bir az içinə salsın ki, demokratik cəmiyyət uğrunda mübarizə apardığını iddia edən birisi saxta arayış, saxta möhür verir, insanlardan pul alır, insan alveri ilə məşğul olur. Ona görə də hələlik gözləyirəm. Dəyirmi masaya gəlincə, isə, niyə dəyirmi masa Azərbaycan siyasətində olan insanların bu qədər düşündürür, bu mənim üçün maraqlıdır. Axı biz ondan da böyük birliklər görmüşük, ondan da böyük təşkilatlar olub. İndi düşüncələri, baxışları yaxın olan adamlar oturub bir arada nəşə müzakirə edir. Dedilər ki, ilk dəfə idi Arif Hacı ilə Əli Kərimli bir arada otururdu. Dedim, Əli Kərimli ilə İsa Qəmbər bir arada oturub neynədilər ki, indi də Əli Kərimli ilə Arif Hacı oturub nəşə etsinlər. Hər halda İsa bu gün də Müsavatın Prezidentliyə namizədidir. Arif Hacı başda oturduğuna baxma. Demək, o, Arif Hacıdan bir baş yuxarıdır. İsa ilə Əli bir yerdə olanda bir şey verə bilmədilsə, Əli ilə Arif bir yerdə olanda nə verəcəklər? Heç nə.

- Belə qeyd olunur ki, ora keçmiş nazir Əli İnsanov da qatilib ondan da çox gözlənilir var.

- Boş-boş şeylərdir. O dəyirmi masanın özü qeyri-ciddi idi.

- Ora davət olunmamışdınız deyə, belə deyirsiniz İqbal bəy? Ora getsəydiniz belə danışmazdınız.

- Mən ömrümdə ora getmədim. Fəzail Ağamalı da davət edəndə, demişdim ki, mən ora getməyəm. Mən predmetli danışığım tərəfdarıyam. Mənim onlarla müzakirə edəcək bir sözüüm yoxdur.